

הרב אברהם כהנא שפירא

קביעת מוות מוחי עפ"י ההלכה¹

יסוד עיקרי בהלכה זו בנוגע לנקודה של קביעת זמן המוות הם הדברים הנמרצים שכתב החת"ם סופר² בויכוח עם משכילים שרצו לדחות מצות קבורה לזמן מרובה. וכתב החת"ם סופר שבודאי נמסרה בזה הלכה למשה רבינו, אם מהלכה למשה מסיני אם בהסתמך על קרא "כל אשר נשמת רוח חיים באפו", שהכל תלוי בנשימת הגוף, וכמבואר ביומא שבודקים בחוטמו. וכתב על זה דברים נמרצים, שכל רוחות שבעולם אם ימלאו חופניהם רוח לא יזונו ממקור תורתנו הקדושה.

ולפי דבריו שמן התורה מה שקובע הוא "רוח חיים באפו" אם כהלכה או כהלכה למשה מסיני, אזי מה שמוזכר דופק הלב בש"ס ובראשונים, לכאורה היה צ"ל שזה רק מדרבנן, אבל האמת היא ששני הדברים קשורים זה בזה מכח המציאות. שכל הרופאים העירו בפנינו שגזע המוח שולט על כוח הנשימה, וכשהוא נהרס הרי תופסק הנשימה ולאחר מכן כעבור עוד מספר רגעים תופסק פעילות הלב. ולכן לשאלה מהו העיקר, אין בה נפק"מ גדולה, כי על כל פנים כעבור רגעים ספורים, יפסיקו גם הנשימה וגם פעילות הלב העצמאית. ולפי זה תמיד יש לקבוע על כל פנים שעשר דקות אחרי שהתברר שגזע המוח נהרס, האדם הוא בחזקת מת.

אכן הבעיה היא מה הדין כיום במצב שישנה הנשמה מלאכותית והלב פועל מכוחו. אם כי עד המצאת מכונת הנשימה לא היתה תקנה לאדם במצב כזה, אבל בזמננו מעשים שבכל יום שלאחר הפסקת נשימה מחזירים אותה על ידי המכונה וחוזר אחר כך לחיים ככל האדם.

מתוך השיחות עם הרופאים והעובדות שהובאו לפנינו על ידם, קבענו עמה עיקרים לבעיה זו:

א. עם המצאת מכשירי הנשימה מלאכותית שיכולים להשפיע על הלב להמשיך לפעול, נוצר שינוי גדול. בהרבה מקרים הפסקת הנשימה היא

1. מאמרו של ד"ר אברהם שטינברג עם ביור דעתו של הגרש"ז אויערבאך (לעיל עמ' 277-288) הוצג ע"י הרב יהושע בן מאיר לפני הגרא"כ שפירא, הרב הראשי לישראל בזמן קבלת החלטת מועצת הרה"ר בנושא השחלת לב (הובאה במלואה בחוב' אסיא מב-מג, ספר אסיא ו' עמ' 27-40 וספר אסיא ז, עמ' 123-124). לאחר קריאת המאמר העביר הגרא"כ שפירא את תגובתו זו למערכת אסיא.

2. העורך

3. שו"ת חת"ם סופר, יו"ד סי' של"ח.

זמנית, כתוצאה מהלם, מכה, חבלה וכד' ולא מהריסת גזע המוח. הפסקה זו היא רק זמנית עד שיחלוף המצב המסוכן ויתוקן מצב ההלם, החבלה וכד' והאדם יחזור אז לאיתנו והנשימה הטבעית תחזור כפי שהיתה, אלא שהוא נזקק כעת למעשה הצלה זמני בזמן הקריטי של הפסקת הנשימה כתוצאה מההלם וכד' ובה יש תועלת גדולה למכשיר ההנשמה לחזקו עד שיתאושש ויחזור לאיתנו ולנשימתו הטבעית. שימוש זה במכשיר ההנשמה יתכן כיון שמקור כוח הנשימה העצמית שהוא בגזע המוח, קיים ולא נפגע.

ב. אבל מצב בו חוסר הנשימה בא בגלל הריסת גזע המוח, הוא מצב שאינו ניתן לתיקון, והלב מנותק לחלוטין מכוח הנשימה שלו. ואף כי אפשר להנשימו במכונה, אבל בין אלפי מקרים כאלו, אף אחד מהאנשים במצב כזה לא חזר מעולם לחיים כשהפסיקו את פעולת ההנשמה של המכונה.

ג. זה מוכיח שאדם כזה גמר את חייו. או מיד כשניטל כוח הנשימה (לדעה ש"נשמת רוח חיים באפו" קובעת), או לאחר עשר דקות (לדעה שהפסקת פעולת הלב קובעת), משום שאיבד לחלוטין את כוח הנשימה ואיתו גם את יכולת הפעולה הטבעית של הלב. ההנשמה על ידי המכשיר היא רק פעולה טכנית של מכשיר, ואין היא פעולת חיים של אדם חי, וכפי שאפשר להמשיך להפעיל לב שנעקר לגמרי מן הגוף על ידי חיבור הלב למכשירים. נשימה כזו של מפוח אינה נשמת חיים.

ד. היוצא מכלל זה: כל עוד שלא הוכח על ידי בדיקת גזע המוח (שנתחדשה רק בדורנו) ואנחנו לא יודעים בבירור סיבת הפסקת הנשימה, יש לצדד מספק שהאדם בחזקת חי ויש רק הפסקה זמנית של הנשימה כתוצאה של סיבה מבחוץ כנ"ל, וכח החיים נשאר ויחזור לאיתנו אחרי שיעברו הרגעים הקריטיים האלו של הנשימה על ידי מכשיר הנשמה. אבל אחרי שיש בירור שגזע המוח הרוס והפסקת הנשימה היא מוחלטת ולא תחזור אליו, הרי הוא בכלל אדם מת, וחייו שהוקצו לו על ידי הבורא נגמרו. ונשימה של מכשיר הוא נשימה ריקה ואינה יוצרת נשימה של חיים. ובפרט שאדם זה היה בחזקת טריפה קודם, ובכלל טריפה גם בגלל הרס גזע המוח.

ה. הרופאים מסרו לנו את סדר ההוכחה והבירורים שאכן גזע המוח נהרס. וזה על ידי בדיקות ממושכות של שתיים עשרה שעות לפחות כשבאמצע יש הפסקות קצרות של פעולות המכשיר כדי להיכח בעין שבלי המכשיר אין כלל נשימה. הרבנות הראשית התנתה מתן היתר להשתלה בקיום סדרי הבדיקה הממושכת הנ"ל עד שיהיה ברור שאכן גזע המוח הרוס, והוא בחזקת שאינו חי. וממילא כל המו"מ בענין הנשמה של מכשיר באותו זמן אינו מעלה ואינו מוריד משום שהוכח שהחיים שנקבעו מהבורא לאדם זה

נסתיימו מאז הרס גזע המוח והפסקת הנשימה העצמאית והטבעית שלו אחר כך.

מספר הערות:

החשש שהבדיקות הללו מקדמות את מיתתו של הגוסס, איננו נכון לענייננו, משום שמדובר על טריפה ולא גוסס עם סימני גוסס. ועוד, אם עצם ההנשמה של ריאות הגוסס אין בה משום קירוב מיתתו, כל שכן שהבדיקות אינן מקרבות מיתתו. שהרי הבדיקות, כפי שהסבירו הרופאים, הם דרך הכנסת חומרים מסויימים לתוך צינור בויד, וזה איננו מקרב מיתתו של גוסס. ועוד, בבדיקה זו יש גם משום טובתו של החולה שיכול שיתברר לרופאים שהוא ודאי חי.

הערה נוספת: גם לסוכרים שאדם זה בגדר גוסס ומשום כך הבדיקות של גזע המוח אסורות מחשש שהם מקרבות את מותו, אין בכך כדי לאסור קבלת הלב. שהרי אפילו אם הרופא היהודי לא שמע לקול רבנים ועבר על איסור, אבל למעשה המועמד לקבל את הלב חייב במצות עשה להציל את עצמו, וזה בכלל פיקוח נפש. וממילא לא מוכן ההבדל בין ארץ ישראל ובין חו"ל, ובפרט שגם בארץ ישראל אם יהודים לא יקבלו את הלב, יש מספיק גויים שיקבלו את הלב.

עוד נעיר: מה שכתבו שישנה הוכחה כנגד המוות המוחי מערכין דף ז' ע"א, שמעוברת המתה מוות טבעי עוברה תמיד מת לפנייה, ולפי הידוע כיום ניתן ליילד עובר חי מאישה מעוברת שנקבע לה מוות מוחי, הנה בתוס' חולין דף ל"ח הקשו בד"ה אלא דמתה והדר ילידתיה, הרי אמרו בערכין ובכ"מ שעובר מת בראשונה, ותירצו שזה רק כשמתה מעצמה דטיפתא דמלאך המוות פוגע בראשונה בוולד לפני האם. אבל אם האם מתה משום שנהרגה, יתכן שהיא תמות והולד ישאר בחיים. ובשיטה מקובצת בערכין כבר הביא חילוק זה בשם הרא"ש. הרי מפורש בראשונים שגם כשהאם מתה, הולד יכול להשאר בחיים, ולא היו צריכים לשם כך לערוף שתי כבשות כדי להוכיח מציאות זו מתוך הנסיון ואין צורך להסיק שנשנתנו הטבעים.

קיצורו של דבר, ההחלטות וההנחיות של מועצת הרבנות הראשית תקפות ועומדות.

מקור: אסיא נג-נד, עמ' 17-20, 1994